

ni beeste – 'n redelike ongewone onderwerp en styl gegewe die konteks van nuwe tegnologieë en installasies – indrukwekkend aan die word gestel deur die redakteur Sean O'Toole. Daar is ook onder andere 'n indringende kyk na die geloofwaardige bydrae gelewer deur Dumile Feni se werk tot 'n politieke stryd oevre in die Suid-Afrikaanse konteks. In hierdie sin gee *Art South Africa* inhoud aan die poging om 'n verwaarloosde tradisie in ere te herstel.

In die 2005 Winter-uitgawe waag *Art South Africa* dit om bietjie buite die kampie van tradisionele kuns te wei deur ook 'n stuk van Jeanne van Eeden in te sluit wat handel oor die skilderagtige tradisie en die vermaaklikheidslandskap van Lost City. Van Eeden toon behendig aan hoedat die beginsels wat gegeld het vir die skilderagtige in die laatagtiende eeuse Engeland se landskapskildering steeds van waarde is wanneer die neo-koloniale styl van Lost City geïnterpreteer word.

Die enigste aspek wat my bietjie huiwerig maak ten opsigte van die tydskrif, *Art South Africa*, is die prys daarvan. Die tydskrif wat sedert 2002 kwartaaliks verskyn kos R70.00 per uitgawe, en alhoewel dit waarskynlik 'n redelik prys is gegewe die hoë kwaliteit (beide in terme van inhoud en voorkoms) van die tydskrif, is die bedrag nie beskore vir arme dosente nie en skynbaar ook buite bereik van studente. Elke uitgawe tot dusver was egter 'n versamelstuk.

Amanda du Preez

Universiteit van Pretoria, Pretoria

Seisoene.

Engela van Rooyen. Kaapstad: Tafelberg. 2005. 378 pp. ISBN 0-62404-261-8.

Hierdie outobiografiese vertelling begin met "Meisie" (Met 'n eie siekpens: jeugherinneringe (1994)) se dertigste verjaarsdag en gee rekenskap van vyf-en-dertig jaar in die lewe van 'n predikantsvrou, ma, ouma en skrywer. Dit begin op 11 Augustus 1969 in Bert se tweede gemeente, "'n Wes-Transvaalse standplaas". Die predikantspaar het drie kinders: Siska, Jon en Lieke. Siska prakseer 'n "Geliek, lieve Mamma"-kaartjie en deel vertroulik mee dat Jon nog 47c skuld vir sy helfte van die konfytpotjie, maar "...ek is so jammer ek mag nie vir Mamma sê wat dit gekos het nie". Die vierde kind, Kosie, word op Kimberley gebore. Daarna word Bert kapelaan, eers op Grahamstad en daarna op Potchefstroom. Na aftrede verhuis hulle na Pretoria.

Op haar ouers se tiende troudagherdenking roep Siska geskok uit: "Drie kinders in tien jaar!" Die skrywer se kommentaar hierop is: "Dis toe nogal nie die grootste kuns nie, maar dat ons, dat enige twee, so lank by mekaar kan bly"(56). Uiteindelik word die "by mekaar bly" natuurlik nog veel langer.

Die ironiserende skrywerstem is deurgaans hoorbaar, soms met ligte selfspot, dan weer met opregte deernis soos vir die "lesbiese meisietjie" wat kom aanklop, verwese omdat haar maat van baie jare gaan trou: "So 'n skreiende verdriet begryp ek nie, maar dit maak dit nie ongeldig nie"(98).

Daar is egter implisiete kritiek teenoor die ma van 'n dienspligtige wat skryf hoe die kind haar "geterriseer" het: "Ek wil nie die kind sleg maak nie maar ek dink u moet dit weet. Om hom beter te verstaan." Die ma versoek dat Rafael "tog nie met sy eerste naweekpas huis toe moet kom nie, die wasgoed sal haar te swaar val en haar man wil

nie hê sy moet haar vermoei nie", maar "Sê vir hom ons het hom nog lief weens al die bitter trane en siekte wat hy my al veroorsaak het" (112).

Met grootdoenerige aanstellerigheid is daar ook min geduld, soos met dié van "twee menere uit Pretoria" wat namens die Beplanningsraad vir Buitestedelike Gebiede die moontlikheid van elektrisiteitsvoorsiening by die Wes-Transvaalse "toringposisie" kom ondersoek en "slap van vernaamheid en verveling hul gebedjiede elmoë op die tafel laat rus" (22).

Die kleiner verleenthede en vreugdes waarmee enige ouer of opvoeder sal kan identifiseer, maak die teks toeganklik en plesierig-leesbaar. Die beskrywing van die aanpassings by elke nuwe werksomgewing kon moontlik bietjie ingekort gewees het aangesien die sentrale problematiek nie noemenswaardig wissel nie: hoe kom alles gedaan sonder dat 'n vrou in die proses ondergaan? Immers probeer die skrywer haar man in alles ondersteun en vier kinders met liefde en sorg (en darem ook met die hulp van die getroue Meeme) grootkry. Intussen lees sy wyd, handel haar honneurstudie af en skryf omvangryk en baie suksesvol. Haar bydrae tot die gesinsinkomste blyk onmisbaar te wees.

Die roman boei egter bowenal omdat die skrywer midde-in haar onderskeie rolle as predikantsvrou en ma, dogter van verswakte ouers en nog vele meer, eksplisiet of implisiet antwoorde probeer gee op vrae soos: Hoe deurleef 'n mens die donker depressietye van 'n andersinds baie ondersteunende lewensmaat? Hoe dra jy jou volwasse seun deur die haas ondraaglike trauma van sy pragtige vrou ("Ag, my beauty" (324)) se onomkeerbare breinbeserings ná 'n motorongeluk? Hoe help jy met die versorging van sy twee onverwags "moederlose" kinders? Hoe skryf jy teen tyd in – maar meestal sonder tyd – 'n roman soos

Vuur op die horison, waarvoor daar nege jaar lank navorsing gedoen is, om betyds gereed te wees vir die Anglo-Boereoorlogherdenking? Hoe, dus, "doen jy maar gewoon" terwyl die lewenstorme om jou woed?

Interessant is talle, skynbaar terloopse, verwysings na belangrike oomblikke en gebeure in die wêreld en in Suid-Afrika in die loop van dié besondere meer as dertig jaar. Bert gaan as kapelaan grens toe tydens die "Bosoorlog" en skryf vir sy gesin; daar is verwysings na die uitspraak van die Wêreldhof oor Suidwes-Afrika (56), die omverwerping van die Caetano-bewind in Portugal en Frelimo wat oorneem (118), die onttrekking van die weermag uit die suide van Angola (145) en die sluipmoord op Chris Hani (262), om maar enkeles te noem. Die outobiografie word dus tot 'n mate ook dokumentêre roman.

Talle verwysings na die eie skryfwerk verleen 'n boeiende blik op die skryfamp met sy buitengewone eise. Goeie resensies, trefferverkope en suksesse in die voorskryfmark word sonder valse bescheidenheid, maar ook sonder 'n sweem van selfverheffing, genoem. Aan die ander kant word ongunstiger resensies, kritiek van keurders en tye van "skrywersonmag" ook onbevange gedeel. Die byna bomenslike volharding te midde van lewenskrisisse en die kompromislose strewe na die absolute integriteit van die eindproduk lok deurgaans bewondering en verwondering uit.

Die skrywer se besondere ingesteldheid op die natuur val op. Sy het immers opgegroeï met die "Grootrivier" se gerusstellende geruis in haar ore. Al die natuurelemente en "seisoene" word in die vertelling betrek, asook diere en voëls – van veldhaas tot vleiloerie – bome, plante en blomme. Sodoende word 'n besonder geloofwaardige milieu vir die "lewenseisoene" geskep.

In 'n sekere sin is hierdie die verhaal van 'n gewone vrou. Sy sê self: "Plek-plek is dit nie veel meer nie as 'n afspraakboek ingevul met huishoudelike besonderhede (356). Maar uiteindelik is hierdie geen "gewone" vrou nie, maar 'n opvallend belese, besinnende mens en skrywer wat geloofwaardig kan beweer: "Ek het nooit 'n groot lewe gehad nie, maar ek kan alles daarin gebruik" (320).

En wanneer jy as toenemend meelewende leser met jammerte moet groet, verstaan jy die motto uit Louis Couperus se *Op reis beter*: "Toch was het leven druk binne deze muren..."

Annette Jordaan
Universiteit van Pretoria, Pretoria

A Gandhi's Prisoner? The Life of Gandhi's Son Manilal.

Uma Dhupelia-Mesthrie. 2004. Cape Town: Kwela Books. 420 pp. ISBN 0-79570-176-4.

University of the Western Cape history professor Uma Dhupelia-Mesthrie is the great granddaughter of Mohandas Gandhi, the eminent mahatma, and the granddaughter of his son and spiritual heir, Manilal Gandhi. Her latest book, *Gandhi's Prisoner? The Life of Gandhi's Son Manilal*, addresses the life and times of her grandfather. She does so in exquisite prose spiced up with a picture gallery of Gandhi's satyagraha (soul force) family.

Proceeding from a wealth of archives, documentary, oral and personal, Dhupelia-Mesthrie tackles her subject with confidence, it seems to me, that no other scholar could have mustered. While lineal closeness is frowned upon in the historical profession, it worked for Dhupelia-Mesthrie. She gathered a host of earliest memories, inter-

viewed Manilal's closest relatives, and painstakingly sifted through primary archives and a body of secondary literature. In doing this she got to know Manilal, to a great extent, through the life and teachings of Gandhi – and through those, including Manilal, who vicariously lived Gandhi's life. The voice of those who rebelled against the mahatma, like his son Harilal, however, hardly assumes volume, and this is perhaps a book for another occasion and author. From the titbits about Harilal one cannot but admire him. The author at times enters the narrative, and one suspects her sympathies are then as much with Harilal and the women (who struggled to emerge from Gandhi's shadow) as it is with Manilal.

In telling the story of Manilal's life of struggle, Dhupelia-Mesthrie rolls out not merely a personal graph, but the content and character of the history of South Africa and of India, circa 1860-1960 or so. Here is found history of South Africa in the context of Empire or Commonwealth. Here we see how Indians, both in India and South Africa, masterfully practiced politics in a global context.

They suffered unfair discrimination as "aliens"; they astutely conducted their struggle both as "aliens" (Indians) and South Africans. In doing this they invited the ire of the white supremacist power structure under successive prime ministers from Louis Botha to Hendrik Verwoerd. The fact that Indian South Africans called on and enjoyed the political support of India gave white supremacists a pretext to rile and legislate against them as a "foreign, unassimilable" people.

At community (grassroots) level we see nascent histories of institutions – Tolstoy Farm, Phoenix Settlement, and *Indian Opinion* – that manifested Gandhi's philosophy emerge and stand as commentaries on the South African narrative.